

Žrtvovanje kao element izgradnje hrvatskog nacionalnog identiteta

Najman, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:850099>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

Mentor: dr. sc. Benedikt Perak

Akadska godina: 2017./2018.

**Žrtvovanje kao element izgradnje hrvatskog nacionalnog
identiteta**

(završni rad)

Studentica: Ivana Najman

Studij: Sveučilišni preddiplomski jednopredmetni studij kulturologije

Rijeka, rujan 2018.

Sažetak

Cilj rada je prikazati semantičke odnose pojma žrtvovanja prema određenim kulturalnim praksama koje su sastavni dio izgradnje življene kulture Republike Hrvatske i hrvatskog nacionalnog identiteta. Kako bih što jasnije prikazala spomenuti suodnos i utjecaj pojma, ukoliko on postoji, ponajprije je potrebno definirati sam pojam žrtvovanja, prikazati kratak povijesni pregled teorija vezanih uz pojam i definirati hrvatski nacionalni identitet. Pretpostavke o suodnosu i utjecaju pojma „žrtva“ biti će potvrđene ili odbačene nakon analize govora, točnije analize četrdesetak tekstova komemoracija spomen područja Bleiburga, Brezovice, Jasenovca, Jazovke i Knina. Tijekom analize tekstova prikazat ću kvantitativne podatke korištenja pojma „žrtva“ putem grafikona, te najčešće semantičke i pragmatične aplikacije pojma i smjestiti je u teorijske okvire postojećih teorija kulturalnih studija. Prije analize tekstova i korištenja učestalosti pojma, potrebna je kratka profilacijska analiza govornika komemoracija kako bi se spomenuti tekstovi mogli konkretnije kontekstualizirati i nadovezati na postojeće teorije na temu. Tekstovi komemoracija referiraju se na važne povijesne događaje u hrvatskoj povijesti, ratovanje i religiju, dok su sugovornici osobe različite životne dobi, razine obrazovanja, političkih i ideoloških opredjeljenja, zanimanja, stupnja razine obrazovanja i životnih afiniteta zbog čega je još lakše zaokružiti cijelu priču o suodnosu pojma i utjecaju na hrvatski nacionalni identitet.

Ključne riječi: žrtvovanje, žrtva, ideologije, jezik, kultura hrvatski nacionalni identitet

Sadržaj

1. Sažetak.....	3
2. Uvod	4
3. Značenje riječi žrtva.....	5
4. Hrvatski nacionalni identitet.....	7
5. Analiza komemoracija spomen područja.....	9
5.1. Metodologija analize.....	9
5.2. Sudionici komemoracija.....	10
5.3. Spomen područje Bleiburg.....	10
5.4. Spomen područje Brezovica	12
5.5. Spomen područje Jasenovac.....	14
5.6. Spomen područje Jazovka.....	16
5.7. Spomen područje Knin.....	18
6. Zaključak.....	20
7. Popis literature i ostalih izvora.....	21

2. Uvod

Poznati njemački filozof Friedrich Hegel rekao je: „Poznavati svoje granice znači umjeti žrtvovati se.“ (Hegel n.d.). Ova neobična formulacija može nas potaknuti na pomisao poznajemo li zaista svoje granice i koje su one, ali i na koji su način pojam žrtvovanja/žrtve i granice u međusobnoj vezi? Ovo pitanje ostavit ću otvorenim za daljnju osobnu analizu, a kroz ovaj rad želim odgovoriti na pitanje što to, u kontekstu ljudske življene kulture, znači žrtvovati se i u kakvom je semantičkom odnosu pojam žrtvovanja s ostalim kulturalnim praksama koje su sastavnice društva u kojem živimo, ako takav odnos uopće postoji. Zanima me utjecaj i učestalost korištenja pojma kroz hrvatski jezik kao i njegova praktična primjena u svakodnevnom diskursu i komunikaciji među članovima društva političkih i nacionalnih institucija. Kroz medije, literaturu i svakodnevnu socijalizaciju, susrećemo se s upotrebom pojma žrtvovanja u jeziku a i u praksi, bilo iz vlastitih ili nametnutih interesa vladajućih. Istraživanjem literature i studija na temu, najčešće nailazim na antropološke studije i studije religijskih tematika. Semantička i lingvistička analiza pojma žrtvovanja obuhvaća četrdesetak tekstova komemoracija spomen područja iz 2014. i 2015. godine. Bitnu sastavnu ulogu ovoga rada zauzimaju kulturalne teorije koji su esencija i temelj humanističkih znanosti, a nadovezju se na analizirane tekstove. Kako bismo nadolazeći tekst mogli spojiti u jednu smislenu cjelinu, ponajprije je potrebno definirati samu kulturu, esencijalni pojam kulturalnih studija. Postoji veliki broj teoretičara kulture. Za potrebe ovog rada izabrala sam najčešće spominjanu teoriju Edwarda B. Tylora prema kojoj je kultura „složeni sistem koji uključuje znanja, vjerovanja, umjetnost, moral, pravo, običaje i ostale sposobnosti koje čovjek stječe kao član društva“ (Tylor, 1973 : 63). Kako je samu kulturu teško konkretno definirati, potreban nam je kratak teorijski prikaz još nekih bitnih pojmova kao što su društvo, ideologije, jezik i diskurs, čije ću teorije ukomponirati u analizirane tekstove. Autori teksta „Sacrifice: Its nature and function“ Henri Hubert i Marcel Mauss navode kako se žrtvovanje; kao ritual i stalno prisutni proces ljudskog bivanja i djelovanja; proteže još od davnina. Sisteme žrtvovanja susrećemo u skoro svakom vremenskom periodu i geografskom prostoru razvoja društva.

Od početaka prvih kultura vidljiv je obrazac žrtvovanja tijekom kojeg netko biva žrtvovan ili žrtvuje drugu osobu ili životinju sa svrhom zadovoljenja želja i obaveza prema višim božanstvima ili pak onih vlastitih.

Počeci žrtvovanja sežu u drevne civilizacije koje su štovale brojne bogove i nadnaravne sile i prinobile im žrtve kako bi oni ispunili njihove želje, te kako bi dobavili njihovu milost (Hubert, 1964). Od prvih civilizacija i početaka razvoja društva prošao je duži vremenski period u kojem je društvo napredovalo i razvilo nove običaje, temelje i vrijednosti. Jesu li se prakse i funkcije žrtvovanja promjenile, te kakvu funkciju i značaj ono predstavlja za hrvatski identitet i življenu hrvatsku kulturu, samo su neka od pitanja na koja ću pokušati odgovoriti kroz ovaj rad.

3. Značenje riječi žrtva

Kako bismo što bolje razumijeli suvremeni život i društvo u kojem živimo, najprije moramo razumijeti i naučiti povijest. Tekstovi komemoracija spomen područja referenca su na povijesna događanja koja su uvelike utjecala na kulturu države u kojoj živimo danas. Hrvatski jezik jedna je od važnih karakteristika hrvatskog nacionalnog identiteta, stoga nam je od velike važnosti sama definicija pojma u hrvatskome jeziku. Tako je Vladimir Anić u „Rječniku hrvatskoga jezika“ žrtvu definirao kao:

„ 1. ono što se prinosi u čast višem biću

2. odricanje od čega, nesebično davanje, ono čega se odriče tko u korist drugoga ili za ostvarivanje viših ciljeva, ideala i plemenitih nakana

3. a. Živo biće ili predmet kojem predstoji smrt, uništenje

b.onaj koji je stradao

4.onaj koji se svjesno odriče čega, onaj koji nepravедno ispašta “ (Anić 2007: 666).

Iako pojam najčešće budi negativne konotacije, krajnji rezultat žrtvovanja kao procesa može biti i pozitivan, primjer toga je davanje dobra i „sebe“ drugima, odricanje roditelja za dobrobit djece i svi ostali oblici žrtvovanja u koje ne ulaze ljudske, životinjske ili krvne žrtve. Već iz ovakvog kratkog definiranja vidljivo je da pojam žrtve i žrtvovanja obuhvaća široko područje različitih ljudskih moralnih, duhovnih, fizičkih i misaonih radnji koncipiranih u suodnosima s drugim ljudima, religijama, načinima života kao i moralnim i društvenim vrijednostima koje ljudi uobličavaju, prakticiraju i žive. Nadalje, postoji nekoliko oblika žrtvovanja u koje ulaze ljudske, životinjske, predmetne, krvne, nekrvne, duhovne, ekonomske i različiti oblici žrtava radi osobnih ili nametnutih ciljeva vladajućih. (Halbortal, 2012).

Autorica knjige „Animal Sacrifice in Ancient Greek Religion, Judaism and Christianity“ Maria Zoe Petropoulou navodi kako su se mnogi poznati antropolozi i povjesničari još u 19. stoljeću bavili temama žrtvovanja u antičkim religijama. Njihove su teorije i danas od iznimne važnosti. Kroz mnoga su svoja djela definirali žrtvovanje, ali zajednička definicija koja se kod svih može uočiti jest da je žrtvovanje vrsta rituala, te najčešće religijski čin. Antropološke teorije žrtvovanja temelje se na osciliranju između dva pravca, onog vertikalnog i horizontalnog. „Vertikalna linija bavi se vezom između davatelja žrtve i njezinog recipijenta, vezom koja je izražena u vjerovanjima štovatelja, putem teološkog ili metafizičkog jezika. Horizontalna se referira na vezu davatelja sa realnošću kojoj on ili ona pripada, pripadnicima njegovog/njezinog društva, principima i materijalima unutar nje.“ (Petropoulou 2008: 26, vlastiti prijevod). Uz pojam žrtvovanja i žrtve kroz literaturu često se pojavljuje i pojam žrtvenog jarca koji predstavlja osobu ili skupinu kojoj se pripisuje krivnja za određenu radnju.¹ Autor knjige „U znaku Moloha“ Jovan Janićijević u svome antropološkom ogledu o žrtvovanju navodi kako se žrtveni jarc kao metafora koristio kao model u slučajevima gdje se ljudi oslobađaju vlastitih problema, nevolja i osjećaja krivice tako što taj teret prebacuju na drugu osobu, najčešće pripadnike nezaštićenih, marginaliziranih i nemoćnih skupina (Janićijević, 1986). Oduvijek me je zanimala ljudska povijest, vedre kao i tamne strane razvitka društva. Razmišljajući danas o svemu pročitano, viđenom i naučenom do sada, prisjećam se čestog korištenja pojma žrtvovanja kroz povijest i razvitak društva, posebice starih civilizacija poput Maya, Azteka i Inka. Kod starih civilizacija kosti pokojnika slagale bi se u određene formacije, često sa raznim predmetima, što asocira na moguću obrednu namjeru i štovanje kulta mrtvih. Iako se tadašnje prakse nisu definirale tim pojmom, naši su preci od davnina prakticirali žrtvene obrede. Razni predmeti iz grobnica i crteži po pećinama upućuju na magijsko, vjersko i žrtveno djelovanje, jedan od primjera je Situla iz Vača na kojoj je prikazana povorka koja dovodi žrtvene životinje i prinosi žrtvene darove ljudima.

Mezopotamija, Egipat, Stara Grčka i Rim, Maya² i Azteci samo su neki od primjera drevnih naroda čiji se rituali i prakse žrtvovanja spominju kroz brojnu literaturu. Iako se razdoblja i geografski prostor življenja navedenih kultura i civilizacija razlikuju, sličan obrazac žrtvovanja prisutan je kod svih. Rituali žrtvovanja najčešće su se odvijali u čast božanstvima ili višim silama čijih su se moći naši drevni preci bojali.

¹ Više o pojmu vidi u James George Frazer „Zlatna grana“

² Zanimljivo za pročitati: ritual vađenja srca prakticiran kod Maya

Žrtvovanje kao ritual i obredna praksa u monoteističkim se religijama pojavljuju od samih početaka.(Petropoulou, 2008). Islam, Judaizam i kršćanstvo i u današnjem suvremenom dobu prakticiraju mnoge žrtvene obrede. Jedan od najboljih primjera, poznatih svima je Isus na križu, koji predstavlja krajnju i najuzvišeniju žrtvu za spas čovječanstva. Kako su stanovnici Hrvatske (prema popisu stanovništva iz 2011.) pretežito rimokatoličke, odnosno kršćanske vjeroispovijesti, žrtvovanje je u religijskim praksama bitna sastavnica kulture hrvatskog stanovništva, kako od početaka religije tako i u današnjem suvremenom društvu. Čak i sama etimologija riječi ukazuje na povezanost pojma sa duhovnim i religioznim: žrtvovanje (sacrifice): nastalo je od latinskog izraza *sacrificium*, koji sačinjavaju dvije riječi: *sacrum* i *facere* koje znače *radeći nešto sveto*(Vesci, 2008).U tekstovima komemoracija pojavljuje se nekoliko govornika koji nose funkcije svećenika i ostalih crkvenih dužnosnika koji se koriste religijskim diskursom. Već je ovdje vidljiv suodnos nacionalnog identiteta i politike sa religijom. Kako bi se spomenuti suodnos pojma žrtvovanja sa ostalim sastavnicama kulture što jasnije prikazao, ponajprije je potrebnoprikazati nekoliko definicija hrvatskog nacionalnog identiteta i njegovih osnovnih karakteristika.

4. Hrvatski nacionalni identitet

Živimo u doba ekonomske i socijalne nesigurnosti, doba gdje ljudi rade, a za to ne dobivaju zaslužene plaće, doba gdje mladi obrazovani ljudi moraju napuštati zemlju kako bi imali bolje i normalne uvjete za život. Doba gdje se stanovnici Hrvatske radije referiraju na prošlost, *bolja vremena*, umjesto da misle na budućnost, gdje je nada za bolje sutra svela svoje kriterije na minimum, a to sutra se dočekuje sa strepnjom i nesigurnošću. Usprkos svim nedostacima i nezadovoljstvu većine stanovnika Republike Hrvatske, ona i dalje nosi titulu“Lijepa naša“, te sa ponosom kažemo da smo iz Hrvatske. Okruženi smo svakodnevnim reklama masovnih medija koji prezentiraju lijepu i čistu Hrvatsku punu prirodnih ljepota, sporta, zabave, sretnih i nasmiješenih ljudi. Zanima me koliko si ljudi postavi pitanje tko je Hrvatska? Što to sačinjava njezin identitet? Na pitanja o etničkom i nacionalnom identitetu postoji mnogo teorija, ali kako se svaka zemlja razlikuje, tako se i teorije mjenjaju. 2009.godine održan je skup Matice Hrvatske pod nazivom „Hrvatski identitet“na kojem je otvorena rasprava o potrebi za temeljnim analiziranjem i definiranjem hrvatskog identiteta. Na tu inicijativu nakon dvije godine napisana je knjiga „O hrvatskom identitetu, neposredno“ čiji je autor Josip Bratulić.

U spomenutoj knjizi navodi kako hrvatski identitet sačinjavaju jezik, povijesni prostor, dom i domovina, književnost, vjera i religija, stereotipi o susjednim narodima, tri hrvatska pisma, gradska i ruralna kultura, te ostala obilježja kao što su državna i nacionalna zastava, grb i grbovi povijesnih gradova i pokrajina. (Bratulić, 2011). Spomenuta obilježja hrvatskog identita vidljiva su u svakodnevnoj socijalizaciji. Primjerice kada netko vidi našu zastavu, grb, čuje himnu, hrvatski jezik može nas poistovjetiti sa Hrvatskom i odrediti našu nacionalnost. Jednako tako, mnoštvo Hrvatica i Hrvata glavne životne i nacionalne vrijednosti povezuju upravo s religijom. Još jedan od autora, koji se bavi pitanjima nacije i nacionalnog identiteta hrvatske, Petar Korunić u knjizi „Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije“ navodi kako se nacije, kao moderne homogene zajednice izgrađuju i nastaju tek u epohi moderne i modernog društva, nakon izgradnje modernih društvenih sistema. Također je važno pripaziti na distinkciju pojmova etnički i nacionalni identitet, gdje je etnički trajno vezan uz povijest čovječanstva, dok se nacionalni izgrađuje u naciji, nacionalnoj zajednici. (Korunić, 2006). Tako se i hrvatski nacionalni identitet izgrađivao kroz duži vremenski period, prošavši mnoge geografske, socijalne, ideološke i ekonomske promjene kao posljedice ratnih osvajanja i razaranja. Prema definiciji leksikografskog zavoda Miroslava Krleže nacija je društvena zajednica koja se temelji na:

„a) uvjerenju svojih članova u zajedničko podrijetlo i sudbinu u prošlosti

b) posebnosti jezika, religije, običaja i niza simboličkih sredstava za obilježavanje kolektivne pripadnosti (himne, zastave, grbovi, spomenici, proslave)

c) osjećaju zajedničke solidarnosti, ponosa i društvene jednakosti

d) političkoj organiziranosti u rasponu od pokreta za zaštitu kulturnih posebnosti do državne samostalnosti.“(Leksikografski zavod Miroslava Krleže)

Svi ovi elementi, međusobnim djelovanjem i kohezijom, uspjeli su povezati ljude koji dijele jedan geografski prostor u složnu naciju i učinile nas poznatima na globalnoj razini. Upravo je ta kohezija povijesnog, kulturnog, teritorijalnog i društvenog obilježja kreirala hrvatski nacionalni identitet. Znanstvena, estetska, etnološka, antropološka i svaka druga znanstvena i humanistička vrijednost prihvaćena diljem svijeta također su doprinjele izgradnji spomenutog identiteta.

Pošto pojam hrvatskog identiteta karakteriziraju mnoge kulturalne prakse, te bi trebao poseban rad samo za njihovu razradu i teoretizaciju, koleraciju i suodnos žrtvovanja s tim praksama pokušati ću prikazati samo kroz neka od obilježja koja prožimaju komemoracije spomen područja: jezik, vjeru i religiju, domovinu i povijesni prostor. Tekstovi komemoracija adekvatni su za ovaj tip analize jer prezentiraju dio povijesti i borbe Hrvatske, a sugovornici djeluju u područjima i praksama politike, političkih ideologija, vojnih i religijskih ustanova. Govornici komemoracija spomen područja su ljudi različite životne dobi, zvanja, spola, razine stupnja obrazovanja, političkih i ideoloških opredjeljenja, funkcija i položaja u društvu, kao i životnih afiniteta. Podosta je govornika iz područja vojnih institucija, bivši branitelji, bivši i trenutni pripadnici Hrvatske vojske ili oružanih snaga, politike, vlade i religijskih institucija. Sve gore spomenute karakteristike i elementi koji izgrađuju nacionalni identitet obuhvaćeni su kroz teme i tekstove komemoracija i profile govornika.

5. Analiza komemoracija spomen područja

5.1. Metodologija analize

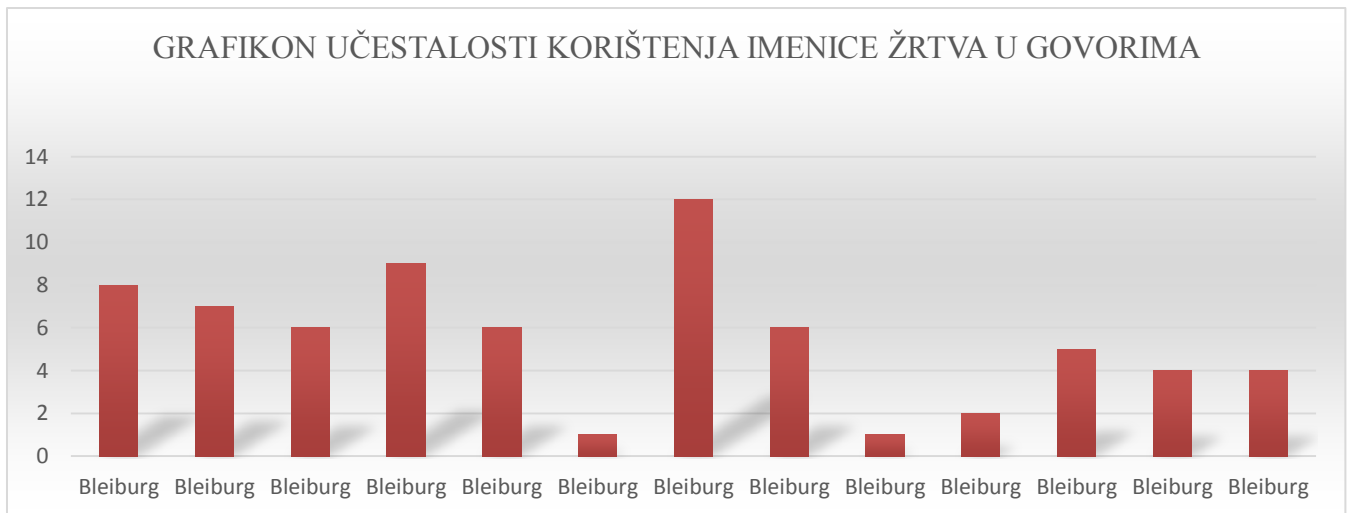
Semantičku analizu pojma žrtvovanja, te njezin značenjski odnos prema ostalim kulturalnim praksama provest ću kroz tekstove komemoracija spomen područja čiji su sudionici političari, predsjednici, svećenici, vojna lica, te ostale osobe koje svakodnevno djeluju i doprinose društvu svojim radom kroz razne institucije, političke stranke, te ostale javne ustanove Republike Hrvatske. Tekstovi komemoracija iz 2014. i 2015. godine obuhvaćaju spomen područja Bleiburga, Brezovice, Jasenovca, Jazovke i Knina. Za potrebnu semantičku i lingvističku analizu pojma žrtvovanja u rad je uključeno ukupno 48 govora, od toga trinaest tekstova spomen područja Bleiburga, deset Brezovice, jedanaest Jasenovca, pet Jazovke i devet Knina. Tekstovi komemoracija analizirani su prema spolu, trenutnoj funkciji, instituciji i političkojstranki djelovanja, te razini završenog stupnja obrazovanja govornika. Svaki govor analiziran je pojedinačno prema sljedećim kvantitativnim i kvalitativnim karakteristikama: dužina govora, učestalost i broj korištenja pojma žrtve i žrtvovanja, kontekst korištenja pojma, osnovne lingvističke funkcije, te vrsta diskursa korištena u govorima. Kako su govori podosta dugi i ima ih puno, kroz analizu prikazujem kvantitativne podatke upotrebe pojma popraćene sa nekoliko primjera korištenja.

4.2. Sudionici komemoracija

U komemoracijama spomen područja participiralo je ukupno 34 govornika. Neki od njih prisustvovali su na više lokacija komemoracija, primjerice tadašnji premijer Zoran Milanović, bivši predsjednik Ivo Josipović, sadašnja predsjednica Kolinda Grabar Kitarović, Franjo Habulin, Bruna Esih i dr. Govornici komemoracija su osobe različite životne dobi, spola, zanimanja, razine obrazovanja, političkih, ideoloških i religijskih usmjerenja, te djelatnosti u određenim institucijama. Devet govornika djeluju u desničarskim političkim strankama, desetak njih ljevičarskim, dok ostatak govornika ne sudjeluje ni u jednoj političkoj stranci, nikad nije izrazio svoje političko opredjeljenje ili su stranački neutralni. Za što bolje razumijevanje analize tekstova komemoracije potreban je kratak povijesni pregled događanja koji su uzrok tome da su spomenuti gradovi postali spomen područja. Osnove informacije o spomen područjima pronašla sam na web stranicama četverogodišnjeg projekta „FRAMNAT“ koji okuplja tim mladih znanstvenika koji se bave inovativnim metodologijama u istraživanju kulture sjećanja i kognitivne lingvističke analize.

4.3. Spomen područje Bleiburg

14. svibnja 1945. godine hrvatski vojnici i civili krenuli su prema Bleiburgu kako bi se predali Britancima i stekli njihovu zaštitu. Britanska vojska primila je informaciju da je hrvatska vojska došla po zaštitu, te im obećala da će sljedeći dan moći krenuti prema zapadu zadržavši svoje oružje. Obećanja nisu ispunjena. Harold Mac Millan, politički savjetnik izravno odgovoran predsjedniku britanske vlade Winstonu Churchillu u Klagenfurtu naredio je da „veliki dio otpadničkih jugoslavenskih trupa, izuzev četnika, izruči jugoslavenskim partizanima.“ 200 000 vojnika i oko 50 000 civila bili su predani jugoslavenskoj armiji, te kasnije pogubljeni. Dio njih, oko desetak tisuća, smješten je u logore i kasnije predan armiji i pogubljen (Bleiburški pokolj, 2010) Istraživanjem spomenutog događaja na nekoliko web portala naišla sam na tri različita naziva ovog događaja: „Križni put“, „Bleiburški pokolj“ i „Bleiburški masakr“.

Grafikon 1. Horizontalna os grafikona pokazuje broj tekstova komemoracija spomen područja Bleiburg, a vertikalna broj spominjanja imenice žrtva kroz tih trinaest komemoracija.

Analiza komemoracija spomen područja Bleiburga

Analiza tekstova komemoracija 2014. godine spomen područja Bleiburga uključuje 13 govornika čija se dužina govora razlikuje, svaki od njih upotrebljavao je pojam žrtvovanja od 1 do 13 puta kroz svoj dio govora.

Pojam se kroz govore upražnjava u različitim oblicima. Najčešće pojavljivanje je ono u kojem dobiva funkciju posvojnog pridjeva : „ratna i poratna žrtva, bleiburške žrtve, žrtve Križnog puta, žrtve rata i poraća, žrtve totalitarističkih ideologija zla, hrvatske žrtve, žrtve tragedije i domovinskog rata, žrtva branitelja“(Framnat tablica tekstova, 2014). Kroz govore se koriste dvije vrste diskursa, politički i religijski. Po nekim se teorijama gotovo svaki diskurs može smatrati političkim, tako da su i sve analize diskursa političke i samim time sve diskursne analize su politički diskurs. (Wilson, 2001).⁹ govornika su pripadnici religijskih institucija, dok su 6 njih pripadnici političkih stranaka desnice. U tekstovima je vidljiva učestala korelacija pojma sa pojmom ideologije : „, žrtva kao ideologija zla, pale žrtve...ideologija zla, ideološka obojenost gleda žrtava, vrijednosti i ideologije za koje su se žrtvovali“. Ideologija je samo još jedan od važnijih koncepata za komplementarno shvaćanje društva i kulturalnih praksi. Kroz povijest humanističkih znanosti bilo je mnogo teoretičara ovoga pojma, od Marxa i Eaglesa do neo marskista poput Gramscia i Althussera, pa sve do zagovornika klasične škole Durkheima i Mannheima. Pojam ideologije kroz mnoštvo se teorija najčešće koristio u pejorativnom obliku, dok ona prvotna definicija seže daleko u prošlost u 18.st. kada je Destutt de Tracy u Francuskoj predložio da se „znanost o idejama“ nazove *ideologie* (Van

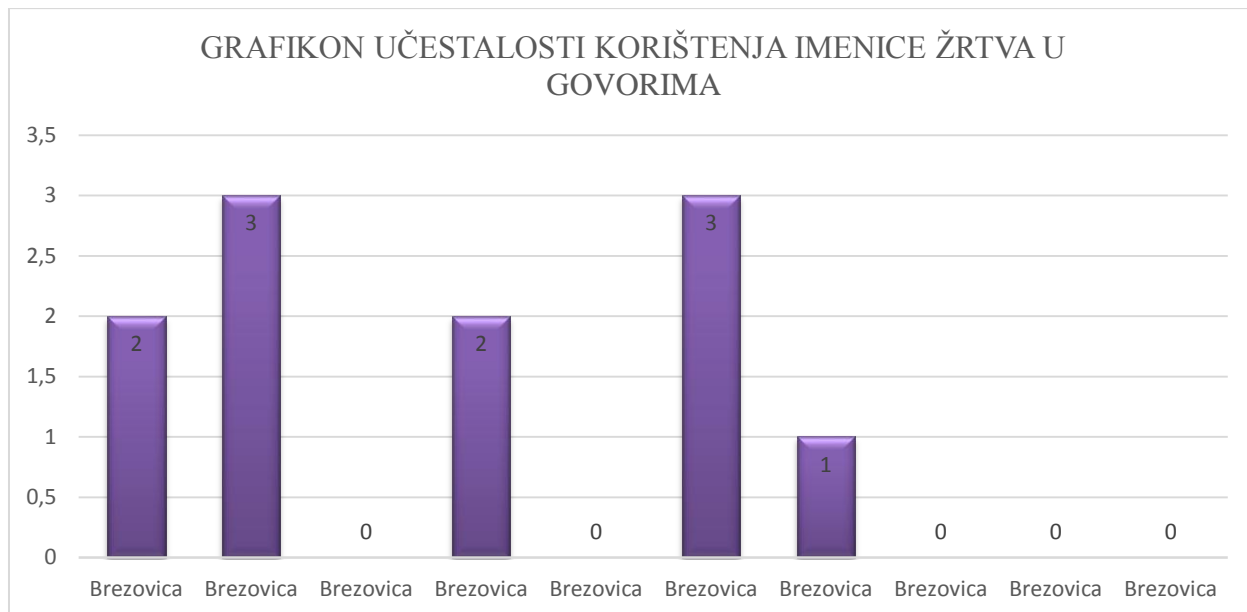
Dijk, 2006). Znanost o idejama nikada nije zaživjela. Tek u drugoj polovici 20.st. ideologija lagano gubi pejorativno značenje, te Teun A. van Dijk u tekstu „Ideologija multidisciplinarni pristup“ nudi jednu od definicija ideologija kroz kritički multidisciplinarni pristup. Prema takvome pristupu ideologije definiramo kao: „političke ili društvene sustave ideja, vrijednosti i pravila skupa i drugih zajednica, koje imaju funkciju organizirati ili legitimirati djelovanje tih skupina“ (Van Dijk, 2006: 15). I kroz govore je vidljiva spomenuta pejorativna konotacija, u desetak tekstova ideologija i žrtva čine binarni par pet puta. Osim ideologije, žrtvovanje se spominje uz ostale negativne konotacije kao što su zlo, rat, totalitarizam, zločini, stradanja, razaranja i tragedije. Jedan od govornika koristi zanimljivu formulaciju „Žrtva je otac, brat, majka, suprug, supruga, dijete“. Spomenuti izraz predstavlja metaforu i personifikaciju pojma, te pripada znanosti izučavanja jezika putem kognitivne lingvistike i konceptualnih metafora. Teorija konceptualne metafore pojavila se osamdesetih godina prošlog stoljeća kao sastavni dio izučavanja kognitivne lingvistike. George Lakoff i Mark Johnson svojom su knjigom „Metaphors we live by“ uvelike utjecali na daljni razvoj lingvističke teorije. Autori nas uče tome da je svakodnevni život ispunjen metaforama, te da je metaforizacija ključna za razumijevanje jezika i kako nas one okružuju čak i kada ih nismo svjesni (Lakoff G. J., 2003).

Još jedna od zanimljivih spomenutih formulacija je ona predstavnika Počasnog bleiburškog voda Ante Kutleše „Žrtva je istina“. U knjizi „Question of Sacrifice“ autor Keenan navodi kako: „Žrtvu treba shvatiti kao neophodan prolaz kroz patnju i smrt (vlastitu ili tuđu) na putu ka vrhovnom momentu transcendentalne istine. Žrtva utječe na otkrivanje istine. Žrtvovanje je cijena koja se treba platiti za ovu dobit.“(Keenan, 2005 : 33 vlastiti prijevod). Bleiburg je bio mjesto strahovitih zločina i pokolja velikog broja ljudi koji su postali žrtve oduzimanjem slobode, života, te nametnutim interesima vladajućih. Ovakav tip žrtvovanja, nametnut i prisilan, zaslužuje najdublje poštovanje i počasti.

4.4. Spomen područje Brezovica

Nakon napada nacističke Njemačke na Sovjetski Savez 22. lipnja 1941. memorijalna park-šuma Brezovica bila je mjesto okupljanja osamdesetak članova Komunističke partije Jugoslavije. Na tome je području osnovan Prvi sisački partizanski odred, ujedno i prvi takav obred u okupiranoj Jugoslaviji (Framnat eu, 2018). Odred je djelovao nekoliko mjeseci, te je nakon rata ovaj dio šume uređen. 1981.godine je od strane komunista dignut monumentalni spomenik pod nazivom „Debeli brijest“, nazvan po svojoj poziciji ispod drveta brijesta.

Komemoracije spomen područja održane su na 73.obljetnicu 2014.godine, te 74. 2015. godine.

Grafikon 2. Grafikon prikazuje učestalost korištenja pojma žrtva (vrijednosti vertikalne osi) kroz deset komemoracija (horizontalna os) spomen područja Brezovica

Analiza komemoracija spomen područja Brezovice

U daljnju analizu ulazi šest komemoracijskih govora iz 2014. i četiri iz 2015. godine sa sveukupno osam govornika, od kojih je šestero aktivno u lijevo orijentiranim političkim strankama, dok su ostali politički neutralni ili se nikada nisu javno izrazili o svome političkom opredjeljenju. Pojam žrtve i žrtvovanja kroz govore spomen područja Brezovice koristio se sveukupno samo jedanaest puta, od čega se u tri govora uopće ne pojavljuje. Ivo Josipović, tadašnji predsjednik Republike Hrvatske i Zoran Milanović, bivši premijer i predsjednik SDP a, u svojim govorima ni jednom ne spominju pojam žrtvovanja, jednako tako Maciej Zsymanski, poljski veleposlanik spomenute stradale i ubijene ljude ne naziva žrtvama, za razliku od ostalih govornika koji stradale, ubijene i mučene nazivaju spomenutim pojmom. Prvotno sam mislila da je razlog tome jezična barijera, ali daljnjim istraživanjem otkrila sam da veleposlanik tečno priča hrvatski jezik.

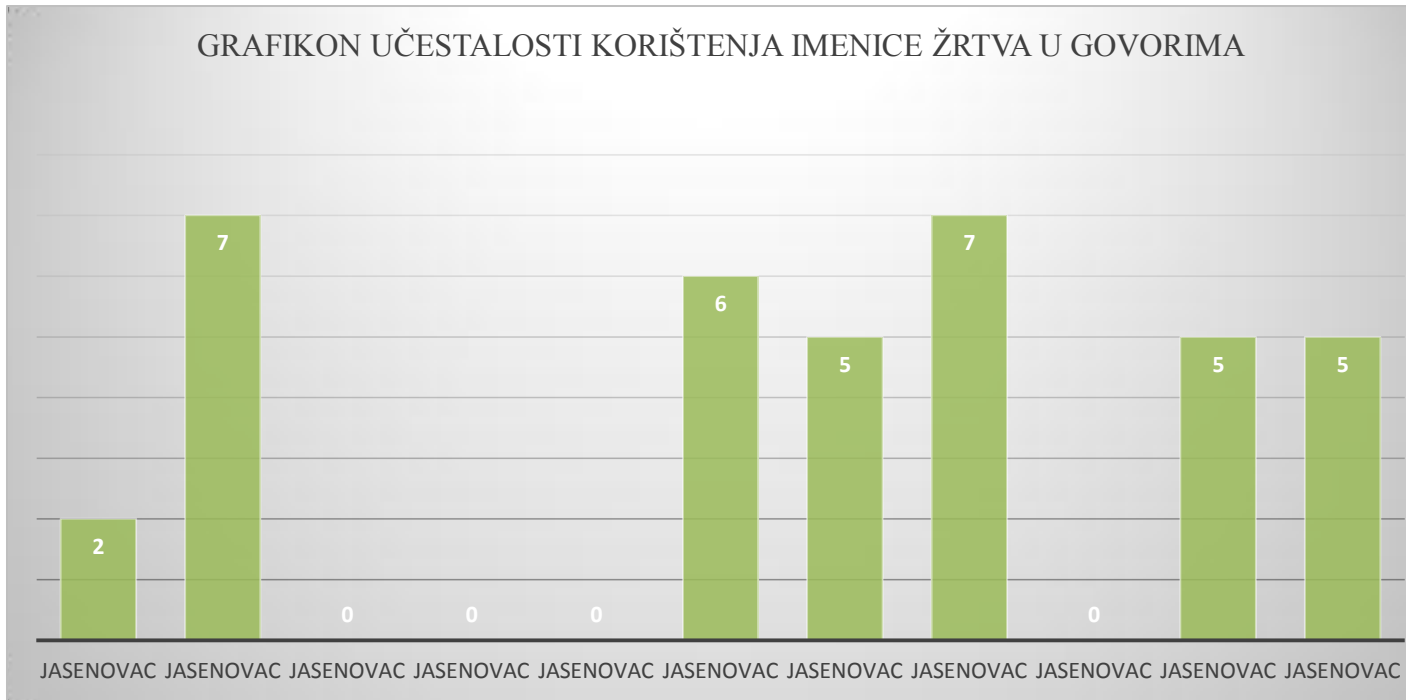
Kao i u prethodnim govorima pojam poprima funkciju posvojnog pridjeva: „Žrtve narodoosloodilačke borbe, njihove žrtve, žrtve njihovih zločina, žrtve antifašističke borbe“ (Framnat tablica tekstova, 2014). Vidljivo je kako su žrtve nastale pod utjecajem i djelovanjem drugih strana, kroz procese borbe ili kao rezultat zločina i terora neprijatelja

sprovedenog nad njima. Prema antropološkom definiranju postoji nekoliko klasifikacija pojma, najvažnije su one: po vrsti žrtve, po načinu žrtvovanja i po namjeri (Janičijević, 1986). Tako bi žrtve iz govora bile : ljudske, krvne, žrtvovanje ubijanjem i oduzimanjem slobode, dok je namjera želja za geografskom, političkom i ekonomskom prevlasti vladajućih. Nakon analize dvaju različitih spomen područja, vidljivo je češće upotrebljavanje pojma u govorima pripadnika desničarskih političkih stranki, dok ljevičari koncept žrtve i žrtvovanja koriste puno manje ili nikako. U govorima spomen područja Brezovice učestalije je pojavljivanje pojma žrtve nego žrtvovanja. Svako prakticiranje žrtvovanja zauzima svoje mjesto u određenim okolnostima, odvija se iz određenih bilo vlastitih ili nametnutih ciljeva i na kraju poprima svoj zaključni odlučujući oblik(Hubert, 1964). Primjer „plemenita, teška i krvava žrtva ljudi, žrtve njihovih zločina“(Framnat tablica tekstova, 2014). Tako su i spomenute žrtve nastale u određenim okolnosti ratnih događanja, funkciju žrtve poprimile su iz nametnutih ciljeva neprijatelja, dok im je zaključni oblik bio smrt, te odavanje počasti s određenim vremenskim odmakom od samih događaja. Žrtvovanje se može definirati i kao vrsta namjernog svečanog čina simboličkog darivanja ili odricanja koje je posvećeno nekome ili nečemu u svrhu postizanja određenog čina koji se ne može postići uobičajenim radnjama (Halbental, 2012). Smatram da spomenute žrtve nisu dobrovoljno i namjerno žrtvovalе svoje živote, funkcija žrtve nametnuta im je prisilno. Krajnji je ishod njihovog žrtvovanja išao u korist vladajućih, neprijatelja, te države.

4.5. Spomen područje Jasenovac

Sabirni logor Jasenovac osnovan je radi zatočenja, prisilnog rada i ubojstva desetaka tisuća Srba, Roma, Židova, Hrvata, Muslimana i dr. Sabirni logori nastali su kao rezultat politike, rasne i nacionalne isključivosti u NDH. Logor je kasnije miniran, spaljen i uništen. Spomenik žrtvama svečano je otkriven 4. srpnja 1966., te je nakon toga izgrađen i Memorijalni muzej Spomen područja Jasenovac (Framnat eu, 2018).

GRAFIKON UČESTALOSTI KORIŠTENJA IMENICE ŽRTVA U GOVORIMA

Grafikon 3. Stupci grafikona prikazuju broj spominjanja pojma žrtve kroz jedanaest tekstova (horizontalna os) komemoracija spomen područja Jasenovac

Analiza komemoracija spomen područja Jasenovac

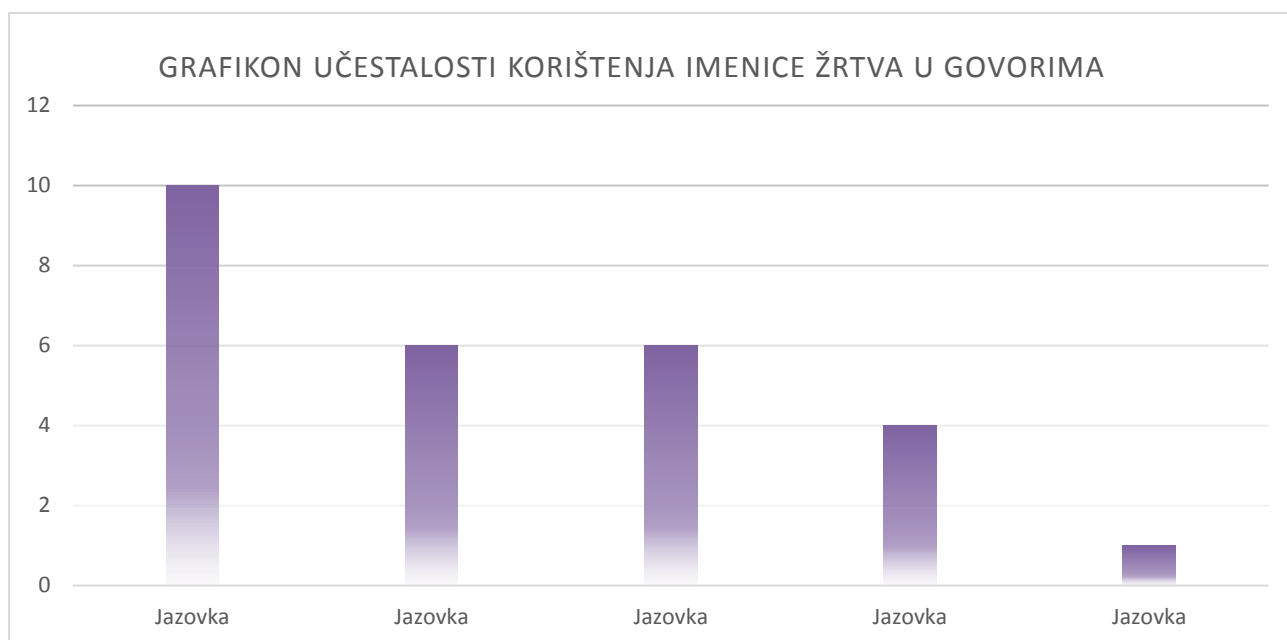
Tekstovi analize spomen područja Jasenovca obuhvaćaju šest komemoracija iz 2015. godine, te pet govora iz 2014. godine. Kroz ove govore pojam žrtvovanja pojavljuje se trideset i sedam puta. Četiri govornika pojam uopće ne spominju, dok Franjo Habulin, predsjednik Saveza antifašističkih boraca i antifašista RH i Milinko Čekić, predsjednik Udruženja logoraša Jasenovac – Beograd, u jednom govoru pojam žrtve koriste sedam puta. Još u prethodnim tekstovima vidljiva je česta upotreba pojma kod Franje Habulina, koji funkciju govornika nosi na svakoj od komemoracija. Zoran Milanović, još jedan od stalnih govornika na komemoracijama spomen područja pojam žrtvovanja uopće ne spominje, izražava se stručno i profesionalno kroz politički disurs. U ovim govorima pojam žrtve često definiraju kvantitativna obiježja „ogromne žrtve, svim njegovim žrtvama, neverificirani zbroj žrtava, popis žrtava, svih i tolikih žrtava“(Framnat tablica tekstova, 2014). Razlog kvantitativnog definiranja žrtava je koncipiranost spomenutih spomen područje kao logora, čiji se točan broj ubijenih ljudi nezna i poprilično je velik. Nadalje, „nevine žrtve“ kao koncept u ovih jedanaest tekstova spominje se četiri puta, čime se želi naglasiti važnost ovog spomen područja, te nepravdu i veličinu počinjenih zločina. Jedan od govornika je hrvatski jezikoslovac i primjećujem da osobe koje djeluju u području jezika, jezikoslovlja i lingvistike,

kroz tekstove komemoracija uopće ne koriste pojmove žrtve i žrtvovanja. Autor Ferdinand de Saussure u djelu „Tečaj opće lingvistike“ navodi četiri karakteristike jezika. Prema prvoj jezik je društveni, dio jezične djelatnosti, pojedinac ga sam ne može kreirati ni mijenjati već postoji zbog dogovora između pripadnika zajednica. Druga karakteristika jezika je da se on za razliku od govora može odvojeno izučavati. Nadalje, jezik je homogen, za razliku od jezične djelatnosti koja je heterogena. Četvrta karakteristika je distinkcija između jezika i jezične djelatnosti, odnosno govora, prema kojoj se jezik za razliku od govora može prenijeti u vidljivu sliku, pismo (Saussure d. F., 2000). Komemoracije čine jezičnu djelatnost utemeljenu na povijesnim događajima, mjestima i ljudima koji su svojim životima i žrtvama doprinjeli izgradnji hrvatskog nacionalnog identiteta. I sama mjesta odvijanja događaja imaju određenu funkciju u korištenju pojma, ona afirmiraju definiciju žrtve kroz govore: „žrtve koncentracionog logora Jesenovac, žrtve logora Jesenovac, žrtve jasenovačkih logora“ (Framnat tablica tekstova, 2014). Spomenuti govori odvijaju se u određenom krugu ljudi iz područja politike, religije i važnijih institucija Republike Hrvatske.

Političke ideologije i njihovo prisilno provedenje kroz rat i zatočeništvo zaslužne su za mnoge nastale žrtve, tako su i neke od njih definirane prema njima: „ žrtve fašističkog terora, žrtve nacifašističke politike rasne i nacionalne isključivosti, žrtvama komunističkih logora, žrtve ustaškog režima u drugom svjetskom ratu, žrtve fašizma i nacizma“ (Framnat tablica tekstova, 2014). Heterogenost, kao još jedna od bitnih značajki spomenutih govora, uvelike utječe na njihovu konstrukciju, funkcionalnost i uobličava ih u razumljivu cjelinu koja dopire do krajnjeg konzumenta: slušatelja. Zanimljivo je kako se u svim komemoracijama pojavljuje samo jedan govornik koji djeluje u području kulture, odnosno umjetnosti i filma, te se ne bavi politikom. Branko Lustik, hrvatski producent Oskarom nagrađivanih filmova „Gladijator 2000“ i „Schindlerova lista 1993“, glumac židovskog podrijetla na komemoracijama nosi funkciju izaslanika predsjednice Republike Hrvatske. Kroz govor se koristi „laičkim diskursom“, te ni jednom ne spominje pojam žrtve i žrtvovanja.

4.6. Spomen područje Jazovka

Jazovka je jama smještena na Žumberku, poznato mjesto masovnih ubojstava Hrvata od strane Prtizana tijekom i po završetku Dugog svjetskog rata. U njoj su ostavljeni ostaci preko stotine vojnika NHD i civila. Otkrivena je 1990. godine a za datum komemoracija odabran je Dan antifašističke borbe 22.lipanj. (Framnat eu, 2018).

Grafikon 4. Jazovka. Na horizontalnoj osi grafikona nalazi se broj govora komemoracija, dok vertikalna numerički prikazuje broj spominjanja pojma žrtva kroz tih pet tekstova

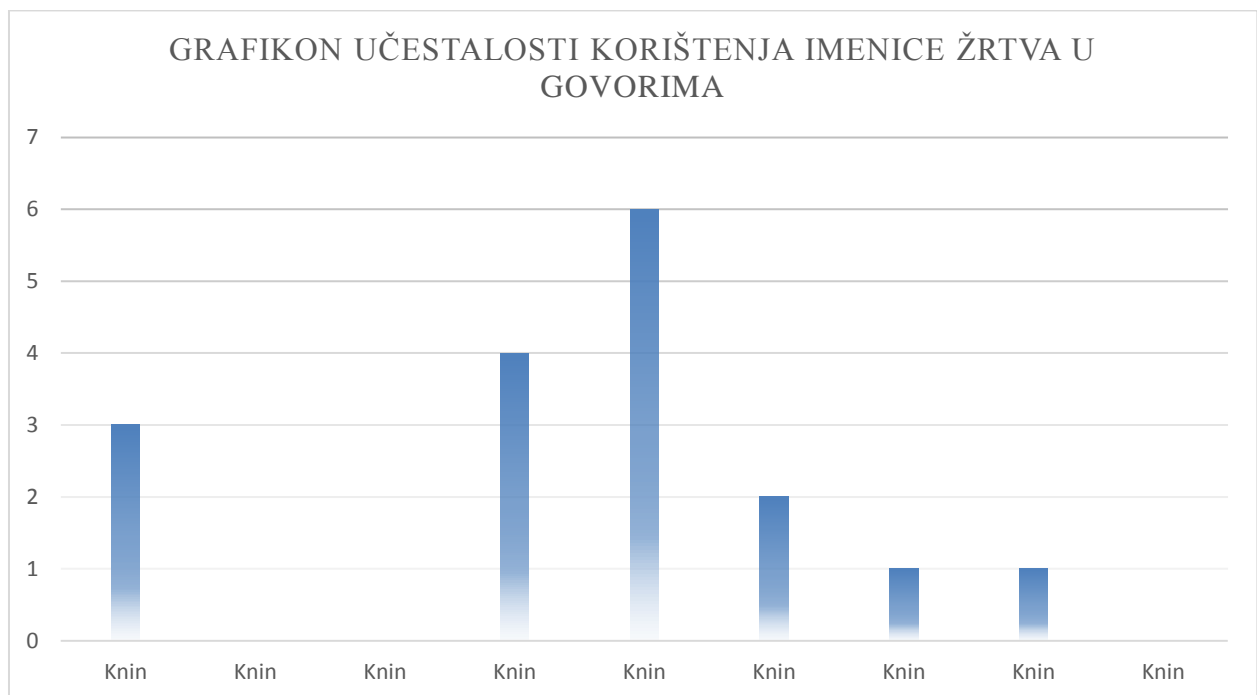
Komemoracije spomen područja Jazovke uključuju pet tekstova u kojima se pojavljuje četiri različitih govornika. Pojam žrtve koristio se dvadeset i šet puta, što je poprilično puno s obzirom na manju količinu tekstova govora u usporedbi sa ostalim spomen područjima. Dva govornika pripadnici su religijskih institucija, točnije nose funkciju svećenika i biskupa. Kroz govore se koriste religijskim diskursom, primjer: „žrtvu koju Bog od nas traži“. Pojam spominju nekoliko puta i vidljiva je referenca povijesnog utjecaja prakse žrtvovanja u religijama s današnjom funkcijom žrtve u politici, ratu ideologijama. Barbara Ehrenreich, autorica knjige „Blood rites Origins and History of the Passions of War“ iznosi zanimljivu definiciju koncepta žrtvovanja: „Riječ žrtvovanje sažima religijsku strast rata generacijama Europljana i Amerikanaca. U retorici religijskog militarizma, ubijanje neprijatelja bio je skoro slučajan ishod rada u usporedbi sa stvaranjem vrhovne žrtve vlastitog života“ (Ehrenreich, 2011, vlastiti prijevod). „Ratne i poratne žrtve“, izraz koji najbolje definira sve spomenute žrtve kroz tekstove komemoracija u jednom se tekstu spominje dva puta. Učestalost korištenja pojma žrtve kroz komemoracije spomen područja Jazovke je zastupljenija, te je vokabular govornika „težak“ i nekako „siroviji“.

Koriste se izrazi poput „krvnici žrtava, sjećanje na žrtve komunističkog masakra, žrtve bačene u Jazovku, žrtve zlosilnih činova“ (Framnat tablica tekstova, 2014). U znanstvenom radu Martine Podboj, objavljenog u Studentskom jezikoslovnom časopisu, spominje se profesor lingvistike Fairclough koji navodi kako diskurs za područje lingvistike prvenstveno

služi kao jezična dimenzija predstavljanja različitih aspekata društvenog života, te ističe tri njegove bitne karakteristike. Treća karakteristika diskursa glasi „Za diskurs je važno da je to jezik ostvaren u određenom kontekstu. Ovisno o kontekstu, drugačije ćemo se izražavati i služiti jezikom“ (Podboj, 2011 : 25). Iz ovog se razloga u govorima komemoracija spomen područja Jazovke pojavljuje konceptualno i lingvistički drugačija formacija pojma žrtve koja time jasnije prikazuje važnost i težinu događanja iz prošlosti na tome području.

4.7. Spomen područje Knin

Svake se godine u Hrvatskoj 5.kolovoza slavi Dan pobjede i domovinske zahvalnosti, kao i Dan hrvatskih branitelja. 1995.godine Hrvatska je vojska oslobodila okupirani Knin u vojno-redarstvenoj operaciji Oluja. (Framnat eu, 2018). Oluja je jedna od najpoznatijih operacija Hrvatske vojske i mnogi je nazivaju znamenom kraja rata.

Grafikon 5. Knin. Horinzontalna os grafikona prikazuje broj tekstova komemoracija spomen područja Knina, a vertikalna os prikazuje broj spominjanja imenice žrtva kroz tekstove

Analiza komemoracija spomen područja Knina

Tekstovi komemoracija spomen područja Knina sačinjava sveukupno devet govora različitih govornika. Tri govora nemaju ni jedno spominjanje pojma žrtve, dok se u ostalim tekstovima žrtva spominje sedamnaest puta. Osim političkog, kroz tekstove se pojavljuje i korištenje

religijskog diskursa kojeg karakterizira određeni način govora, mišljenja i simboličkog izražavanja koji je prepoznatljiv i blizak određenoj religijskoj zajednici. (Wilson, 2001). Prvi govornik je Josip Bozanić, kardinal i nadbiskup katoličke crkve u Republici Hrvatskoj. Pojam žrtvovanja koristi tek na kraju svog poduzetog govora. Diskurs pripadnika i službenika religijskih institucija karakteriziraju politički pogledi isprepleteni sa molitvama, govori su najčešće kraći ali sa većom koncentracijom pojavljivanja pojma žrtve u svakoj rečenici. U govorima spomen područja Knina pojam se pojavljuje u oblicima „civilne žrtve, agresor i žrtva, žrtve koje su pale, njihova žrtva za slobodu“. Kao što svaka ljudska djelatnost i samo bivanje treba imati dvije strane kako bi se određena radnja izvršila u potpunosti, tako i obred pridonosa žrtve i žrtvovanja, odnosno ritual žrtvovanja treba imati svoga pošiljatelja i primatelja, odnosno žrtvovatelja (agresor) i žrtvoprimalca (država) u čijem je međudodnosu medij žrtva. Prema ovakvoj definiciji žrtvovanje je: „čin isposredovane komunikacije.“ (Janičijević, 1986: 297). U ovim se govorima prvi puta spominje pojam „civilne žrtve“. Komemoraciju spomen područja Knina završili su Ivo Josipović i Zoran Milanović, koji kao i u prethodnim govorima ne upotrebljavaju pojam žrtve ni žrtvovanja. Primjetila sam da kod osoba koje imaju završen fakultet i dio su akademskih zajednica, učestalost korištenja pojma žrtvovanje svedena je na minimum.

Kod svake komemoracije govori se razlikuju po svojoj dužini. Zbog geografsko povijesnog prostora odvijanja i semantičke važnosti spomen područja, intenzitet i učestalost korištenja pojma žrtva je promjenjiv. Tako se kod spomen područja većih stradanja i žrtava pojam koristi više puta, te govore karakterizira određeni žar, osuđivanje i ljutnja zbog događanja koji su odredili povijesnu epohu, dok kod drugih naglasak stoji na poštivanju i odavanju počasti žrtvama. Nadalje, učestalost korištenja i sama kontekstualizacija pojma žrtve i žrtvovanja ovisi o razini obrazovanja govornika, političkoj ili religijskoj funkciji, te ideološkim i političkim opredjeljenjima. (naci drugi izraz malo) Osobe koje imaju završen fakultet i dio su akademske zajednice, jako rijetko koriste pojam, dok članovi religijskih institucija pojam koriste češće. Pojam žrtve kroz tekstove komemoracije nosi važnu ulogu u hrvatskoj povijesti, geografskom prostoru njezinog odvijanja i često se koristi u političkim i religijskim diskursima. Žrtve su glavna karakteristika spomenutih povijesnih događaja, geografskog prostora, diskursa i hrvatskog jezika. Nabrojene karakteristike bitne su sastavnice hrvatskog nacionalnog identiteta, te je kroz njih vidljiv indirektan utjecaj pojma žrtve i žrtvovanja na njegovu afirmaciju i izgradnju.

5. Zaključak

Svrha ovoga rada bila je prikazati semantičku ulogu žrtvovanja i potvrditi ili odbaciti pretpostavke o značenjskom suodnosu pojma sa kulturom i hrvatskim nacionalni identitetom. Važnost i spomenuti suodnos potvrđen je korištenjem pojma u komemoracijama spomen područja čiji tekstovi prikazuju povijest borbi, osvajanja, ratovanja, okupacije, prisilno provođenje agresorske politike i nametanje političkih ideologija od strane vladajućih. Spomenute sastavnice i prisilno provođenje okupacije, zarobljivanja i ubojstava dovele su do mnogih ljudskih žrtvovanja na povijesnim i geografskim područjima u Republici Hrvatskoj . Geografski prostor, povijesna osvajanja i hrvatski jezik samo su neke od karakteristika koje ulaze u definiciju hrvatskog nacionalnog identiteta. Pojam žrtve i žrtvovanja afirmira se u govorima putem hrvatskog jezika, dok je u praksi djelovao kroz spomenute povijesne događaje na određenom geografskom prostoru spomen područja.

Na emotivnoj razini društva žrtve ostavljaju dubok i značajan trag. Spomenuta žrtvovanja kroz komemoracije nisu bila ritualna ili u čast bogovima, već su mnogi od poginulih, zarobljenih i nestalih postali žrtve prisilom, nametanjem tuđih ciljeva, ideologija i namjera, žrtvujući svoju slobodu, kasnije i život za domovinu. Ovaj dio povijesti predstavlja samo jedan malen, ali značajan dio izgradnje hrvatskog nacionalnog identiteta, te zbog toga poginule žrtve zaslužuju najdublje i najiskrenije odavanje počasti svake godine. Naši preci prinosili su životinjske, predmetne i ljudske žrtve iz strahopoštovanja i zbog uslišenja želja, duhovima i višim božanstvima. Kasnijim preoblikovanjem religija te su se žrtve usmjeravale prema konceptu jednog božanskog entiteta, da bi se danas, uz religijska žrtvovanja, prakticirala i brojna iz vlastitih, političkih, ekonomskih i ideoloških razloga. Sve veća želja suvremenog društva za ekonomskom, ideološkom, političkom ili društvenom moći, pojedinaca ili institucija, zamijenjuju one prvotne religijske prakse žrtvovanja, preuzimajući njihovu ulogu u dominiranju nametanjem i definiranjem narativa žrtvovanja. Nekadašnja božanstva i prinošenja žrtava bogovima, u današnjem su svijetu zamijenila vrhovna božanstva države, nacionalizma, raznih ideologija, te političkih i ekonomskih moći, a u centru žrtvenog mehanizma i dalje se nalazi čovjek-pojedinac kojemu je žrtvena ideologija ugrađena u unutrašnju samodisciplinu, u *focaultovskom* smislu te riječi. Pojedinac konstantno od samoga sebe ali i drugih zahtjeva žrtvovanje, zamijenjujući time autoritet zajednice, ne bi li se uvjerio da ga očekuje bolji život i uspjeh u društvu. Što se tiče suvremenog hrvatskog identiteta, metafora žrtvovanja predstavlja vrlo značajnu komponentu formiranja ideje nacije, kao i stvaranja direktne poveznice između religijske i nacionalističke ideologije.

6. Popis literature i ostalih izvora

Literatura

- Anić, V. (2007). *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Bratulić, J. (2011). *O hrvatskom identitetu, neposredno*. Zagreb: Matica Hrvatska .
- Das, V. (1983). Language of Sacrifice. *Man*, 18(3), 445-462.
- Ehrenreich, B. (2011). *Blood Rites: Origins and History of the Passion of War*. London: Granta Publications.
- Halbertal, M. (2012). *On sacrifice*. New Jersey: Princeton University Press.
- Hall, S. (2006). *Kome treba identitet?* U D. Duda (Ur.), *Politika teorije: zbornik rasprava iz kulturalnih studija*. Zagreb: Disput.
- Hubert, H. M. (1964). *Sacrifice: It's nature and fuction*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Janičijević, J. (1986). *U znaku Moloha* (Svez. II). Beograd: Biblioteka radoznalih.
- Keenan, D. (2005). *The Question of Sacrifice*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Korunić, P. (2006). *Rasprava o izgradnji moderne hrvatske nacije. Nacija i nacionalni identitet* (Svez. 8). Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest- podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- Lakoff, G. J. (2003). *Metaphors we live by*. London, USA: London: The university of Chicago press.
- MC Clymond, C. (2008). *Beyon Sacred Sacrifice, A Comparative Study of Sacrifice*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Meszaros, J. Z. (Ur.). (2013). *Sacrifice and Modern Thought* . New York: Oxford University Press.
- Petropoulou, M. Z. (2008). *Animal Sacrifice in Ancient Greek Religion, Judaism and Christianity, 100 BC TO AD 200*. New York: Oxford University Press.
- Podboj, M. (2011). *Manipulacija u političkom diskursu - kritički pristup*. Hrvatistika. Studentski jezikoslovni časopis .
- Saussure, F. (2000). *Tečaj opće lingvistike*. Zagreb: Artresor naklada, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Smith, A. D. (1991). *National Identity*. London: New York : Penguin Books.

- Tylor, E. (1973). Primitive culture. U P. Bohannan, & M. Glazer, *High Points in Anthropology*. New York: Alfred A. Knopf.
- Van Dijk, T. (2006). *Ideologija Multidisciplinarni pristup*. (M. Solar, Ur., & Ž. Filipii, Prev.) Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga
- Wilson, J. (2001). Politički diskurs. U D. T. Deborah Schiffrin, *The Handbook of Discourse Analysis* (str. 398-411). Massachusetts: Blackwell Publishers Oxford .

Izvori

. *Biografija.com*, <https://www.biografija.com/> (posjećeno 23. 5. 2017.)

In Conversation: Robert Reich and George Lakoff, Language and Politics, <https://www.youtube.com/> (posjećeno 23. 5. 2017.)

Stanovništvo prema narodnosti i vjeri, popis 2011.,
https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/h01_01_12/h01_01_12.html
(posjećeno 23. 5. 2017.)

Hrvatska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslava Krlež, <http://www.enciklopedija.hr/>
(posjećeno 23. 5. 2017.)

7 Terrifying Methods Of Human Sacrifice,
<https://www.youtube.com/watch?v=c54GPU4W3aQ> (posjećeno 23. 5. 2017.)

Podaci iz tablice tekstova Framnat (2014). Rijeka, Hrvatska: Sveučilište u Rijeci

Framnat, Sveučilište u Rijeci, <http://framnat.eu/> (posjećeno 29. 8. 2018.)

Hrčak portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske <https://hrcak.srce.hr/> (zadnje posjećeno 29. 8. 2018)

Bleiburški pokolj Portal hrvatskoga kulturnog
vijeća: <http://www.hkv.hr/izdvojeno/tribine/ostali-tekstovi/6222-bleiburki-pokolj.html>
(posjećeno 3. 9. 2018.)

